

Victor Onișor, militant de seamă pentru Unirea Transilvaniei cu România

Simion Lupșan, Ioan Rusu-Sărățeanu

Victor Onișor face parte din generația făuritorilor statului unitar român. Participant activ la însemnatele evenimente de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la cele de la începutul secolului nostru, a militat de-a lungul vieții sale pentru emanciparea poporului român de sub asuprirea străină, pentru unirea Transilvaniei cu România și pentru consolidarea acesteia.

S-a născut la 19 iunie 1874 în comuna Zagra din județul Bistrița-Năsăud. A crescut în mijlocul foștilor ostași ai regimentului de graniță năsăudean care-și povesteau amintirile despre vitejiile săvîrșite în nenumărate lupte purtate pe cîmpiile Europei, și-n climatul creat de prezența încă vie în conștiința sătenilor a Craiului Munților și a luptelor pentru independență.

Atmosfera în care-și deschise ochii, în care-și petrece anii copilăriei, în care se dezvoltă ca adolescent și-n care trăia întregul neam românesc din Transilvania ne este descrisă astfel de V. Onișor.

„În subconștientul lui poporul român, mereu era îndreptat spre crezul comun al tuturor, că va suna ceasul cînd va putea scutura jugul milenar. Portretele mucenicilor : Horia, Cloșca și Crișan, a falnicului Avram Iancu cu întreaga pleiadă de martiri erau fixate pe pereții aproape a fiecărei case, unde în singurătatea celor patru pereți. de multe ori bietul român obosit de truda zilei, privea pierdut figurile mărețe ale acelor, care au murit pentru libertate ; iar la geam nu arareori îl pîndeau jandarmii cu pene de cocoș, ca să-l ridice din pat și-n bătai să-l înfunde la pușcărie“.¹

¹ V. Onișor, *Evenimentele premergătoare Unirii tuturor românilor și Actul Unirii din Alba Iulia*, ms. Arh. St. Bistrița – Năsăud, Fond V. Onișor, I/5.

Studiile primare le face în comuna natală iar cele secundare le urmează la liceul grăniceresc din Năsăud care-i oferă condiții prielnice de a asimila cunoștințe prețioase privind cultura noastră națională.

Se remarcă de timpuriu prin înclinația pe care o avea pentru studiu și prin frumusețea caracterului său. Desfășoară o activitate bogată în cadrul societății literare „Virtus Romana Rediviva“, activitate ce-l recomandă pentru postul de președinte al acesteia pe care-l și deținea în anul școlar 1892/93. Printre lucrările prezentate în cadrul societății menționăm „Comitatul Bistrița-Năsăud, descriere din punct de vedere „orohidroetnografic“, pentru care a primit un premiu de 4 florini.

Urmează apoi facultatea de drept de la Universitatea din Budapesta pe care o termină în anul 1899, când obține și titlul de doctor. Desfășoară și în sînul societății „Petru Maior“ o prodigioasă activitate culturală devenind în scurtă vreme un membru de seamă al ei și mai apoi unul din conducătorii acesteia alături de alți studenți cu o activitate deosebită ca Valeriu Braniște, Traian Vuia și Ilarie Chendi.

În primul an de studii, adică în anul universitar 1893/94 a fost ales președinte al comisiei literare a societății „Petru Maior“, post în care se alegea de regulă un student din anii din urmă ai studiilor.

„Ajunsesem, ne mărturisește el, să fiu apreciat de colegii români. În acel an a apărut în revista literară ce apărea la Bistrița în redacția lui George Căteanu „Minerva“, un studiu mai lung al meu despre Mihail Cogălniceanu“.²

Ca student publică în anul 1894, volumul „Doine și strigături din Ardeal“, vol. I, apărut în colecția Șaraga din Iași. Subliniind importanța poeziei populare aduce un cald elogiu lupei milenare a poporului nostru pentru libertate socială și națională : „Nici un popor n-a reușit în decursul vremii să-și transpună istoria în creația populară, așa cum a reușit poporul român. Da ! în adevăr străbunii noștri și-au pus în cîntec toate speranțele, toate durerile, toate lacrimile și zbuciumul acestor meleaguri. Pămîntul patriei noastre de două ori milenară, a fost poarta tuturor furtunilor, zidul de care s-au spart toate vînturile vremii. Pe cînd apusul crea temple, basilici și universități, înaintașii noștri de pe aceste pămînturi își făceau din piepturile lor ziduri, pentru a opri pe Carpați care era șira spinării a neamului — pîrjolul tătarilor și umbra negurii otomane ce bătea la porțile Europei, însetate de jaf. Noi aci am

² Onișor Victor, Decanul Facultății de Drept, Amintiri de la Societatea de lectură „Petru Maior“, în Almanahul Societății Academice „Petru Maior“, al societăților pe Facultăți și Academii și al cercurilor studențești regionale din Cluj, Tip. „Cartea Românească“, S.A., Cluj, 1929, p. 67.

jucat rolul de santinelă a civilizației. Multe din pergamentele vremii s-au distrus, ghiarele vremii și flăcările războaielor le-au mistuit. Da ! le-au mistuit; numele eroilor anonimi, eroi poate care n-au avut parte nici de mormînt dar au rămas săpate în inimile oamenilor imortalizați în creația populară din care putem să scoatem adevărul, despre lupta și năzuințele poporului nostru“.

Încă din anii de studenție intră din plin în viața politică. „Pe lângă activitatea socială și literară de la „Petru Maior“, tinerimea română făcea și politică. Era anul, în care se pusese la cale procesul Memorandului... În luna mai am participat o mare parte dintre studenți ca delegați ai tinerimii la dezbaterea procesului Memorandului de la Cluj, unde am stat cel puțin 2 săptămîni. Am luat parte cu tinerii veniți de la Pesta și Viena, cu cei de la Cluj la toate acțiunile în legătură cu procesul. Am dat cele 2 manifeste către popor, pe care le-am semnat cu numele fiecare. Natural, cînd ne-am întors la Pesta să continuăm munca de a ne da examenele, cei mai mulți erau bursieri, obligați a ne trece deci examenele la primul termen. ne-am găsit puși în anchetă disciplinară pentru cele 2 manifeste“.³

Activitatea pozitivă desfășurată în cadrul Societății studențești „Petru Maior“ îl face să ajungă printre conducătorii ei. „În anul 1894—95 am ajuns secretar al Societății „Petru Maior“. Președinte a fost Atanasiu Gava student în ultimul an la medicină... Notari erau : Victor Braniște, actual senator și vechi ziarist și inginer Traian Vuia, inginer la Paris și cel dintîi inventator al aeroplanului cu roțile ridicîndu-se de la pămînt. Comisiunea literară avea președinte pe regretatul Ilarie Chendi, teolog absolvent și student în litere. În anul 1897/98 mi-a venit mie rîndul de-a lua prezidenția societății...“.⁴

În aprilie 1884 se înființează la Sibiu ziarul „Tribuna“ care prin activitatea pe care o desfășoară își aduce o contribuție substanțială la dezvoltarea vieții politice, sociale și culturale din Transilvania. Ea a promovat ideea luptei active împotriva asupririi naționale și sociale, a criticat inactivitatea conducerii Partidului Național Român și a promovat permanent valorile culturii autentice românești.⁵

La această revistă îl găsim pe Victor Onișor redactor, în anul 1897, alături de Ioan Scurtu și Ilarie Chendi. Nu ne îndoiim că perioada petrecută de Victor Onișor la „Tribuna“ i-a fost de un real folos, pregătindu-l pentru activitatea ce avea s-o

³ Ibidem., p. 68.

⁴ Ibidem., p. 69.

⁵ Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Romînie, București, 1968, p. 50.

desfășoare mai târziu. A scris aici o serie de articole : Codul civil ungar, Legea muncitorilor agricoli, Românii în orașele săsești și altele. A colaborat de asemenea la ziarul „Dreptatea” din Timișoara, la „Foaia poporului” din Sibiu, iar „Cuvîntul program” din 1901 al ziarului „Libertatea” de la Orăștie a fost semnat și de Victor Onișor, alături de Ilarie Chendi, Alex. Vaida-Voievod, Aurel Vlaicu și alții.⁶

După obținerea diplomei de avocat, în anul 1901 s-a stabilit în Bistrița. Nu și-a făcut din profesie un ideal, ci și-a pus și profesia și viața în slujba neamului a cărei istorie o cunoștea atât de bine și pe care-l dorea cu ardoare liber de orice asuprire.

La Bistrița unde și-a petrecut o bună parte a vieții sale desfășoară o activitate meritorie. A fost de la început un partizan plin de fervoare a unei politici active, pronunțându-se cu hotărîre împotriva pasivismului politic. A fost în repetate rînduri, în 1906, 1908, 1910, candidat al Partidului Național Român, la alegerile de deputați în județ. Datorită activității sale pline de zel, tenacității și perseverenței sale a fost ales în Comitetul Central Executiv al Partidului Național, al cărui membru a rămas permanent.

Partidul Național Român a luat hotărîrea de a renunța la pasivism și de a participa la alegerile parlamentare în anul 1905, angajîndu-se astfel în viața politică activă. Reintrarea în lupta politică a burzheziei române are loc în condițiile crizei dualismului austro-ungar. Activismul inaugurat în anul 1905 a stimulat toate energiile poporului român din Transilvania dirijîndu-le spre lupta pentru eliberarea națională și socială.

Create condițiile pentru o activitate politică activă, Victor Onișor alături de alți fruntași locali înființează la Bistrița, în anul 1904, clubul național român.

În alegerile din 1906, candidatul Partidului Național Român pentru cercul electoral al Năsăudului este Victor Onișor. Trebuie menționat aici faptul că de multă vreme în acest cerc alesul trimis în parlamentul din Budapesta a fost mereu Ion Ciocan, reprezentantul la alegeri al partidului liberal-maghiar. După o lungă perioadă cercul electoral al Năsăudului avea candidat de deputat un reprezentant al Partidului Național Român.

Victor Onișor în calitate de candidat al Partidului Național Român a fost primit cu mari manifestații de bucurie și entuziasm în toate comunele cercului. Datorită însă presiunilor

⁶ Prof. Dr. Victor Jinga, comunicare ținută la ședința comemorativă organizată în cadrul Institutului de istorie „N. Iorga” al Academiei de Științe Sociale și Politice cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la nașterea profesorului univ. Dr. Victor Onișor, unul din întemeietorii disciplinei istoriei dreptului român, Arh. St. Bistrița - Năsăud, Fond Victor Onișor, I/V, f. 2.

făcute asupra alegătorilor de către oficialitatea maghiară a fost ales totuși deputat Ion Ciocan.⁷

Alegerile și soarta funcționarilor români sub regimul dualismului sînt plastic descrise în romanul scriitorului Liviu Rebreanu „Ion“, în care apare și avocatul Grofșorul, care nu este altul decît Victor Onișor.

La alegerile din 1910 lupta electorală devine mai aprinsă.

„În acest cerc (al Năsăudului n.n.) românii au puterea, dar în mai multe rînduri ei au ales tot pe fostul director al gimnaziului din Năsăud, Ciocan, om dat în apele stăpînirii !

Azi cînd rostul alegerilor e atît de însemnat, trebuie însă și românii năsăudeni să-și dea seama despre groaznicul păcat ce vor săvîrși față de neamul lor, de vor trimite în dietă pe același Ciocan, care stă sub pulpanele lui Tisza Pista și a tuturor celor de la putere, și care la aducerea legii de vot nu va fi în tabără cu românii cei drepți, care cer vot la tot poporul, ci va vota cu Tisza, să se deie vot iară numai la prea puțini oameni din popor, rămînînd grosul puterii tot în mîna celor ce azi o au : a nemeșilor, grofilor și slujbașilor.

Români năsăudeni ! Zmulgeți-vă din calea greșită a trecutului ! Înțelegeți chemarea mare a zilelor de azi, și votați cu toți cu Dr. Onișor, care mergînd în dietă, să lupte alături de bunii săi frați, pentru a se da poporului dreptul larg ce se cuvine !

Acum ori niciodată auziți și voi glasul răsunător al poetului :

„Deșteaptă-te Române“.⁸

Nici de data aceasta Victor Onișor n-a reușit la alegeri datorită acelorași presiuni și falsificări făcute de guvernul maghiar.

Aria activității sale nu rămîne însă numai lupta politică ci se extinde, îmbrățișînd toate domeniile vieții noastre social-culturale. A înființat „Reuniunea meseriașilor români“ din Bistrița, „Reuniunea de cetire și gimnastică“ și „Societatea cărmidarilor“, în anul 1908, pe care a și condus-o.

Fiind fiu de grănicer s-a pus și în slujba apărării drepturilor celor 44 de comune foste militarizate. În 1905 a publicat studiul *Legile grănicerilor năsăudeni, despre administrarea pădurilor, regularea proprietății, contractul din 1872 și pacea judecătorească din 1890.*

În prefața lucrării se menționează că deodată cu desființarea graniței militare s-au ivit noi raporturi de drept care trebuiau reglementate conform noii situații.

7 *Alegerea de deputat de la Năsăud în 5 mai 1906*, Editura și resp. autorului, Bistrița. Tipografia Gh. Matei, 1906.

8 „Revista Bistriței“, Bistrița, marți 24 mai 1910, număr ocazional.

Epoca de stabilire a noilor raporturi de drept a fost o epocă de luptă între district și stat, aceasta fiind reglementată definitiv în anul 1890.

„Cunoștința acestor legi, cum și a ordonanțelor de executare date de miniștri, o aflau de mare lipsă pentru urmașii grănițerilor de la Năsăud, care pe baza acestor legi sînt chemați să apere și să conserve ceea ce au moștenit“ ! Acesta e motivul redactării lucrării, mărturisit de autor în prefața lucrării.

În perioada cît și-a desfășurat activitatea la Bistrița a manifestat un interes deosebit și față de problemele culturale și literare, domenii în care avea frumoase realizări încă din prima tinerețe.

De timpuriu a făcut traduceri din operele lui Emil Zola, Conan Doyle, Jules Verne publicate în parte în ziarul „Tribuna“ din Sibiu. Cea mai de seamă traducere a fost aceea a romanului „Castelul din Carpați“ de Jules Verne, apărut în 1897 la Sibiu, fiind cea dintîi transpunere în românește a cărții.

Apariția în românește a „Castelului din Carpați“ a fost comentată favorabil în „Tribuna“, „Telegraful Român“, „Unirea“ de la Blaj și în cîteva publicații de la București. Criticul literar Ilarie Chendi a scris în „Familia“ de la Oradea : „Dl. Onișor s-a achitat incontestabil cu multă dibăcie de sarcina ce a luat asupra-și ... scrie o bună limbă românească și interpretează fidel“.⁹

În anul V al apariției „Revista Ilustrată“, în anul 1902, Victor Onișor devine redactor responsabil al acestei publicații, dar numai pentru un an, pentru că revista își încetează apariția.

În 17 ianuarie 1903 apare la Bistrița „Revista Bistriței“ al cărei proprietar și editor este Victor Onișor.

Rosturile revistei sînt expuse în articolul „Gîndul nostru“ : „... Pentru a împlena această lipsă fondăm organul de publicitate „Revista Bistriței“ în jurul căreia am dori să întrunim pe toți oamenii de bine din împrejurimea aceasta... doritori de progres și concentrarea vieții românești pe tărîm social, economic și cultural. După împrejurări, atît e gîndul nostru deocamdată, menționîndu-se într-un alt articol ... că „nu se poate să trăim în nepăsare și trîndăvia în care am stat pînă acum față de treburile obștești“.¹⁰

În paginile revistei se dezbate problemele cele mai arzătoare ale timpului. Într-o epocă cînd activismul se afirmă în viața politică a românilor, gazeta al cărei redactor era el însuși un

⁹ Apud prof. Dr. V. Jinga, op. cit., p. 3.

¹⁰ „Revista Bistriței“, I, nr. 1/1903, p. 1.

înfocat partizan al activismului, publică mai ales materiale educative din acest punct de vedere, îndemnându-se opinia publică românească la participare politică cit mai eficientă, instruindu-se cetățenii cu privire la drepturile și la obligațiile pe care le au în legătură cu dreptul de vot.

Se publică materiale privind activitatea „Reuniunii meseriașilor“, a „Astrei“, a „Societății cărămidarilor din Bistrița ca însoțire“ subliniind avantajele societății care-i ferește pe cărămidarii români de exploatarea crîșmarilor ce s-au instalat în imediata apropiere a lor, a „Reuniunilor de cetire“ pentru înființarea cărora apelează la tinerimea și inteligența satelor subliniind că-și vor „cîștiga un titlu la recunoștința neamului pe care trebuie să-l ridicăm“. În alte articole ca „Poveste tristă“ condamnă pe funcționarii satelor care jignesc pe oamenii săraci și neștiutori într-ale legii, iar în „Reforma electorală“ își exprimă părerile cu privire la „pasivism“ și „activism“, militînd cu argumente pentru „activism“.¹¹

Cînd în anul 1909 s-au aniversat în România 50 de ani de la Unirea Principatelor, cu mari manifestații de solidaritate românească la București și la Ruginoasa, la mormîntul lui Alexandru Ioan Cuza, Victor Onișor a ținut o conferință la Bistrița privind acest eveniment publicată și-n numerele 5—9 ale „Revistei Bistriței“.¹²

În vizita pe care o face Nicolae Iorga în Transilvania, în octombrie 1905, de la Bistrița prin Rodna pînă la Sighet este condus în calitate de translator pentru limba maghiară de Victor Onișor, care ne relatează peripecțiile acestei călătorii în nr. 1—3, 7 și 10 ale „Revistei Bistriței“ din anul 1906.

După o călătorie obositoare de la Rodna, peste munți, în Maramureș și cu durere de măsele, Nicolae Iorga începe să scrie — ne relatează Victor Onișor. „Peste o jumătate de ceas d-l Iorga și-a recăpătat dispoziția, de a putut să se apuce de scris. Pentru cei neinițiați, vreau să trădez secretul hărniciei de scriitor a d-lui Iorga. D-sa nu lasă impresiile să se învechească și să se spălătăcească. În călătoriile sale, în fiecare zi scrie ce a văzut. „Neamul românesc“ e scris dar pe baza impresiilor puse pe hîrtie numai decît, la fața locului. Pentru d-l Iorga numai călătoria e cevași greutate. Scrisul e urmarea călătoriei. Cînd a isprăvit călătoria, a isprăvit și cartea. Dacă ar lăsa scrisul pe cînd ar ajunge acasă, n-ar mai scrie niciodată, zicea d-sa“.

În numărul din 11 martie 1906 al „Revistei Bistriței“ își încheie însemnările relatîndu-ne următoarele : „Acum a apărut și vol. II din cartea d-lui Iorga : *Neamul Românesc din Ardeal*

11 Ibidem., I, nr. 17/1903 ; I, nr. 18/1903 ; III, nr. 7/1907 ; IV, nr. 44/1908 ; V, nr. 5/1909.

12 Ibidem., V, nr. 5—9/1909.

și Țara Ungurească, în care se cuprinde descrierea călătoriei sale prin Maramureș. Recomand cititorilor noștri descrierile de călătorii prin Țările române ale celui mai productiv scriitor din zilele noastre“.

În *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească*, volumul al II-lea, în care N. Iorga descrie călătoria sa în Transilvania menționează apariția în decursul timpului a mai multor publicații românești la Bistrița. Oprindu-se asupra gazetei „Revista Bistriței“ face remarca că „se înfățișează foarte frumos“.

În octombrie 1918 a luat parte la ședința istorică a Comitetului Executiv al Partidului Național Român de la Oradea. În același an, Victor Onișor este delegat împreună cu Petru Poruțiu, din partea comitetului Partidului Național Român, să ia contact cu comandamentul armatei române în vederea intrării în Transilvania a trupelor române.¹³

La 1 decembrie 1918 a participat la Marea Adunare de la Alba Iulia ca membru al Comitetului executiv și delegat al orașului Bistrița.

A fost aleasă Alba Iulia ca loc al Adunării Naționale, ne mărturisește Victor Onișor, „fiindcă acest oraș pentru noi Români constituie un simbol al mării, al suferințelor și al durerilor neamului românesc. Fiindcă de această cetate ne leagă amintiri. Coboritoare din vechiul Apulum, Alba Iulia a văzut gloria legionarilor lui Traian, iar zidurile ei au răsunat de armele biruitoare a marelui Voivod Mihai Viteazul. Alba Iulia a mai văzut și durerea neamului unde a suferit chinurile asupritorilor noștri. Între zidurile Albei-Iulia a suferit umiliri și neînfrăcatul rege al munților Avram Iancu“.¹⁴

Drumul sărbătorec pînă la Alba Iulia, nu lipsit de întîmplări tragice, și desfășurarea adunării ne sînt descrise astfel :

„Deja în ziua de 30 noiembrie 1918 începînd de la amiază soseau la Alba Iulia tren după tren aducînd o mulțime mare de români. Trenurile erau împodobite cu crengi verzi de brad și cu drapele naționale. Pe întreg parcursul nu conteneau chiotele de bucurie și cîntecele patriotice, dintre care am reținut următoarele : Deșteptă-te române, Pe-al nostru steag e scris unire, Trecem batalioane, Sînt vînător, Hai să dăm mîna cu mîna, Mîndri veseli vin dorobanții, Ardealul ne cheamă etc. De la Cluj plecase în aceeași zi la orele 13 un tren personal care era însoțit de arhiplin cu intelectuali români și țărani care se grăbeau la Alba Iulia.

La toate gările unde se oprea acest tren agenți plătiți de guvernul maghiar, aruncau în vagoane manifeste contra unirii și contra vechiului regat în limba română și maghiară. La so-

¹³ Arh. St. Bistrița Năsăud, Fond Victor Onișor, I/7, p. 31.

¹⁴ Victor Onișor, *Evenimentele premergătoare Unirii tuturor românilor și actul unirii de la Alba Iulia*, ms. Arh. St. Bistrița - Năsăud, Fond Dr. Victor Onișor, I/5, f. 78.

sirea trenului în gara Războieni — în gară se plimbau pe peron vreo 20 de husari de la regimentul 9 din Zalău înarmați cu carabine și turmentați. Îndată ce s-a dat jos din tren un soldat român care purta tricolorul a fost lovit răpind-ui-se drapelul pe care-l avea asupra lui. L-au rupt în bucăți, l-au călcat în picioare, urlînd ca niște sălbatici, iar cînd un preot român a îndrăznit să protesteze l-au bătut și i-au smuls barba. Prin aceasta au indignat chiar pe ungurii, care călătoreau în tren așa, că la văzul acestora numiții s-au retras de pe peron.

Ajungînd în gara Uioara aici s-au atașat trenului muzica minierilor din Uioara care a produs o însuflețire foarte mare. Intrînd trenul nu peste mult în gara Teiuș aici deja ne-aștepta un alt tren cu vagoane de marfă, care aducea pe românii de pe Mureș și Tîrnave. Lumea adunată de bucurie a dansat Hora Unirii pe peronul gării la muzica minierilor. Pe peronul gării, la intrarea trenului patrulau doi soldați unguri care în continuu încercau să provoace scandal între români, însă păreau și ei înfricați de marea mulțime de oameni. Deja se arătau și agenți provocatori ai ungurilor care încercau să convingă pe oameni să numai meargă la Alba Iulia — însă erau huiduiți. În mijlocul horei amintite stătea mîndru, ținînd în mînă un drapel tricolor foarte mare caporalul Arion, care în tot timpul călătoriei ținea drapelul la locomotivă, ca să fie văzut de toți românii din tren. În etajul gării la geamul prim dinspre aripa stîngă am observat țeava unei mitraliere care prin pușcăturile ei încerca să intimideze pe cei care dansau hora. Comandantul gării era un locotenent maghiar a cărui adjutant era subofițerul Ambruș Dezideriu din Aiud.

În Teiuș deja s-a răspîndit zvonul că la Războieni a sosit trenul special de la Cluj, care aducea garda română din Cluj și care pe husari i-ar fi dezarmat, respective i-a pus pe fugă. Sosind trenul special de Cluj, în gara Teiuș s-a format un tren cu vreo 100 de vagoane de marfă care să ne ducă pe toți la Alba Iulia. Abia s-a pus trenul în mișcare, s-a auzit o detunătură de armă și Arion fu împușcat în inimă și mort pe loc. La aceasta din trenul nostru s-a răspuns cu focuri de mitraliere, care au luat în bătaie gara Teiuș. Abia a putut fi potolită lumea, care pretindea să fie oprit trenul și să ocupe cu asalt gara pentru a pedepsi pe unguri. Vă puteți închipui ce vărsare de sînge ar fi fost cînd bine știm, cît de tare erau ungurii fortificați în gara Teiuș.

Seara la orele 9,30 a intrat acest tren în Alba Iulia unde sosea în continuu o extraordinară mulțime de oameni cu nenumărate drapеле și muzici, era o frenezie și o însuflețire indescriptibilă

Lumea peste noapte a fost încartiruită în instituțiile publice ale orașului și în comunele învecinate.

Era 1 decembrie 1918, zi de iarnă, cădeau fulgii de zăpadă, cînd în toate părțile intrau cu muzici și drapele lumea imensă în număr de cca. 120 000 oameni, care toți în haină de sărbătoare se grăbeau să participe la marele praznic al tuturor românilor. În același timp se ținea slujbă la cele două biserici românești, iar în sala cercului militar din cetate începuse demult ședința adunării, care la sosirea poporului a fost întreruptă pentru a primi defilarea lor. Aici s-au petrecut scene neuitate dintre care voi aminti aici defilarea emoționantă a unui preot octogenar care avea în mînă crucea iar de două părți era susținut de bătrînii satului¹⁵.

După ce amintește de grozăviile măcelului de la Beliș, de chinurile preoților Popescu și Deac înmormîțați de vii, de moartea „matroanei” Hotăranu, omorîtă împreună cu băiatul ei, de ororile din Bihor unde luptătorii Dr. Ciordaș și Dr. Bolcași, au fost omorîți mișelește, de moartea nemiloasă a caporalului Arion, care după expresia sa, a adus poate ultima și supremă jertfă, încheie capitolul privind Marea Adunare de la Alba Iulia cu considerații pătrunse de un profund democra-tism și cald umanism : „Unirea tuturor românilor într-un singur stat numai atunci va fi statornică și garantată prin istoria de mai departe a lumii, dacă va răspunde tuturor îndatoririlor impuse prin noua concepție a civilizațiunii, dacă ea ne va inspira datoria să nu pedepsim progenitura pentru păcatele părinților și ca urmare ea va trebui să asigure tuturor neamurilor și tuturor indivizilor conlocuitori pe pămîntul românesc, aceleași drepturi și aceleași datorii.

Civilizația care ne-a eliberat pretinde de la noi respectul pentru dînsa și ne obligă să prăbușim în noul nostru stat, orice privilegiu și să statornicim ca fundament al acestui stat : munca și răsplata ei integrală¹⁶.

După cum se știe Marele Sfat Național de la Alba Iulia a încredințat guvernarea Transilvaniei, „Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria” investit cu adevărate puteri de guvernare, legislative și executive nelimitate, el devenind organul singur îndreptățit de a reprezenta națiunea română din aceste părți și a dispune în numele său.

Victor Onișor a fost numit secretar general al resortului afacerilor interne al Consiliului Dirigent ; el a avut greaua misiune de a organiza administrația românească în Transilvania. A funcționat ca secretar general de la 4 decembrie 1918 pînă în februarie 1920.

¹⁵ Ibidem., I/5, f. 51-52.

¹⁶ Ibidem., f. 54.

Intr-o scrisoare din 22 decembrie 1918, adresată soției sale ne relatează atmosfera de muncă plină de răspundere pe care o desfășura :

„Toată ziua vin oameni cu dorințe, deputați. Ieri seară am avut o deputațiune mai mare de sași, condusă de un fost deputat. Le rezolv cererile, stau de vorbă ca și cum ași avea o practică politică de zece ani. Și cu mă mir câte o dată. Așa trece vremea fără a ști... Comunicația s-a ameliorat pe teritoriul ocupat de noi : Deja de azi comunică două trenuri, dar numai pînă la Cucerdea, pînă unde e stăpînirea trupelor noastre. Mîine sperăm să ne întindem și pînă la Cluj, ajungînd și la acest cuib de viespi ¹⁷ (cum îi zice Hațieganu), în mîinile noastre... De cînd avem în mîinile noastre minele de cărbuni din Valea Jiului, putem să presionăm și noi pe vechii noștri stăpîni — să vezi cum vin la noi cu rugăminți, ca să capete cărbuni. Se înțelege că trebuie să dea compensațiuni...“ ¹⁸

În anul 1919, după atîtea încercări neizbutite de a intra în parlamentul din Budapesta, este ales deputat de Năsăud în constituanta României.

În procesul verbal încheiat în adunarea generală a alegătorilor din circumscripția electorală a Năsăudului, care a avut loc în sala de gimnastică a liceului grăniceresc, la 7 septembrie, se spunea :

„Biroul și comitetul au căzut de acrod, ca scaunul de deputat în constituanta României Mari Unite, i se cuvine numai D-lui Dr. Onișor. ca omului. care mai bine ne cunoaște doleanțele trecutului, dorul și aspirațiile poporului nostru din acest ținut, care e cel mai vrednic dintre toți, ca să ne reprezinte în scaunul de deputat al acestui ținut. El e singurul și unicul fiu al ținutului nostru care a desfășurat prima dată drapelul : „Partidului Național Român“ contra baionetelor jandarmeriei maghiare și a regimului cotropitor... El a purtat acel drapel sus și tare cu bărbăție și o energie de neînvins, în ciuda tuturor cotropitorilor, despoiatorilor și exploatatorilor neamului nostru și în contra tuturor vijeliilor și a urgiilor asupritorilor a tot ceea ce e românesc. El a fost în mai multe rînduri bătut, înfrînt, dar diciodată, nu s-a dat învins. Astăzi își îndeplinește datoria față de neam, patrie și tron în funcția cea mai înaltă, plină de răspundere, cu deplină dibăcie, devotament și iubire de neam. L-a răsplătit neamul, să-i dăm și noi tributul nostru : „Sufletul și inima noastră“. Să ne călăuzească și să fie interpretul nostru cel dintîi în primul parlament al României Mari, unite...“ ¹⁹

17 E vorba de magnații și grații stabiliți în majoritate la Cluj.

18 Arh. St. Bistrița - Năsăud, Fond Victor Onișor, 1/7, f. 41.

19 Ibidem., p. 50.

Soarta a voit să fie însă altfel. Alma Mater Napocensis l-a chemat la sînul ei în calitate de profesor la Facultatea de drept. Incompatibilitatea acestor două sarcini l-a făcut să opteze pentru catedra universitară pentru care avea și înclinații și pregătirea necesară.

„Consiliul dirigent pentru Transilvania, Banat și părțile ungurene locuite de români v-a numit în ședința sa din 22 septembrie profesor titular (ordinar) la facultatea de drept administrativ și financiar cu nr. 1512/1919“.²⁰

Practica de avocat, cea administrativă, lucrările publicate din care amintim aici „Proiect de lege pentru dreptul electoral și alegerea deputațiilor“, apărut în anul 1913 în limba maghiară, în colaborare cu Valer Moldovan și Romulus Boilă, proiect prezentat de „Partidul Național Român“ în camera deputaților din Budapesta, „Legea nouă despre alegerea deputaților, îndrumări pentru poporul român“, apărută la Arad în anul 1914, în colaborare cu Dr. Aurel Lazăr și Romulus Boilă, precum și nenumăratele studii și articole publicate în presa vremii, toate, îl recomandă ca pe omul cel mai potrivit pentru această catedră.

Ca profesor universitar și-a ilustrat catedra pe care a deținut-o atît prin competența prelegerilor ținute cît și prin tratatele publicate.

A publicat „Istoria dreptului român“, în prefața căreia argumentînd necesitatea apariției lucrării spune : „Am făcut un început, indicînd în mai multe privințe un drum nou, pentru acest important studiu al instrucțiunii juridice naționale. Scopul meu a fost de a veni în ajutorul studenților care pînă acum n-au avut fericirea de a cunoaște trecutul instituțiilor de stat și juridice ale neamului nostru“.²¹

În anul 1923 publică „Tratatul de drept administrativ român“, cu o a doua ediție în 1930, un volum de 943 pagini apărut în Editura „Cartea Românească“, urmat în 1931 de studiul critic economic „Venitul național, reforma monetară și criza economică specială din România“ apărut în aceeași editură.

Publicațiile de specialitate ale lui Victor Onișor s-au bucurat de o bună primire și recenzii laudative.²²

Victor Onișor încetează din viață la 16 mai 1932.

Caracterizîndu-i viața și activitatea, profesorul universitar Dr. Nicolae Drăgan, reputat filolog, consătean al defunctului, în cuvîntul său la moartea acestuia, spunea între altele :

²⁰ Ibidem.

²¹ Victor Onișor, *Istoria dreptului român, pentru anul I al facultății de drept*, Ed. a II-a, Cluj, 1925.

²² *Revista de Drept Public*, anul V, nr. 3-4, p. 510-514.

„Dăruit cu rare însușiri sufletești, distins elev de liceu și student universitar s-a remarcat de tânăr și s-a înălțat prin puterile proprii din avocat, apărător și sprijinitor al intereselor naționale românești într-un oraș de provincie, pînă la una din cele mai înalte și cu mai multă răspundere demnități ale statului și apoi la catedra de profesor universitar.

Dragostea de neam i-a fost călăuză în toate acțiunile sale culturale, sociale și politice începînd din cea mai fragedă tinerețe și pînă în momentul cînd soarta nemiloasă l-a răpit înainte de vreme din mijlocul nostru.

Deși pregătit pentru cariera advocațională care în vremurile de opresiune străină asigura mai multă libertate celor ce doreau să-și întrebuințeze puterile sufletești și trupești în lupta pentru dezrobirea și înălțarea neamului nostru, firea sa blîndă și împăciuitoare îl predestinau mai curînd pentru cariera de profesor decît pentru cea care și-o alesese, cu gîndul de a-și putea servi cît mai mult națiunea. A fost doar profesor încă de pe vremea cînd a fost avocat ; profesor de limbă română angajat din proprie inițiativă și gratuit al puținilor elevi români aduși în liceul săsec din Bistrița”.²³

Activitatea desfășurată de Victor Onișor în lupta împotriva asupririi sociale și naționale a românilor din Transilvania și pentru unirea acestora cu România începînd încă din anii studenției, munca sa plină de zel ca ziarist și „activismul” său politic pe linia dezideratelor majore ale poporului nostru, activitatea sa de răspîndire a cunoștințelor de drept atît de necesare populației românești umilite și jecmănite de către o funcționărimă pusă în slujba unor interese străine, organizarea de diferite „reuniuni” ale muncitorilor, meșteșugarilor, țăranilor și intelectualilor din județ pentru culturalizare și pentru apărarea de exploatarea patronilor și băncilor capitaliste, contribuția sa la activitatea Comitetului Executiv al Partidului Național Român, la a Marelui Sfat Național și la aceea a Consiliului Dirigent, pasiunea și erudiția de care a dat dovadă ca profesor universitar, toate îl îndreptățesc ca la aniversarea a 70 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România, numele său să fie înscris la loc de cinste în istoria luptelor românilor din Transilvania pentru realizarea deplină a unității noastre naționale și pentru consolidarea acesteia.

23 Din materialul pus la dispoziție de Onișor R. Matai, pensionar, Năsăud.